



O'QUV QO'LLANMALARNING TA'LIM JARAYONIDAGI O'RNI VA AHAMIYATI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18419246>

Sh.Z.Raxmatullayeva

*Iqtisodiyot va pedagogika universiteti,
“O'zbek tili va adabiyoti” kafedrası professori.
O'zbekiston . Qarshi.*

Ш.З. Рахматуллаева

*Профессор кафедры «Узбекский язык и литература»
Университета экономики и педагогики.
Узбекистан, г. Қарши.*

Sh.Z. Rakhmatullayeva

*Professor, Department of Uzbek Language and Literature,
University of Economics and Pedagogy,
Qarshi, Republic of Uzbekistan.*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada o'quv qo'llanmalarining zamonaviy ta'lim jarayonidagi o'rni va ahamiyati yoritilib, ularni yaratishda akademik yozuv tamoyillariga amal qilish zarurati ilmiy jihatdan asoslab berilgan. O'quv qo'llanma ta'lim jarayonining muhim metodik vositasi sifatida talabalarning mustaqil bilim olish, tahlil qilish va nazariy bilimlarni amaliyotda qo'llash ko'nikmalarini rivojlantirishdagi roli bilan tavsiflanadi. Maqolada akademik yozuvning aniqlik, mantiqiylik, izchillik, obyektivlik va manba ko'rsatish madaniyati kabi asosiy mezonlari o'quv qo'llanma yaratish jarayoni bilan uzviy bog'liq holda tahlil qilinadi. Shuningdek, o'quv qo'llanma sifatini belgilovchi mezonlar, O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi talablari hamda GOST 7.32–2017 va GOST 7.1–2003 standartlariga qisqacha sharh beriladi. Tadqiqot natijalari o'quv qo'llanma tayyorlovchi mualliflar uchun metodik tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qiladi.*

Kalit so'zlar: *o'quv qo'llanma, akademik yozuv, ta'lim sifati, metodik ta'minot, ilmiy uslub, GOST standartlari.*

Аннотация: *В статье рассматривается роль и значение учебных пособий в современном образовательном процессе, а также научно обосновывается необходимость соблюдения принципов академического письма при их создании. Учебное пособие характеризуется как важный методический ресурс, способствующий формированию у студентов навыков самостоятельного обучения, анализа и практического применения теоретических знаний. Анализируются*



основные принципы академического письма — точность, логичность, последовательность, объективность и культура оформления источников — в их взаимосвязи с процессом подготовки учебных изданий. Также даётся краткий обзор критериев качества учебных пособий, требований Министерства высшего образования, науки и инноваций Республики Узбекистан и стандартов ГОСТ 7.32–2017 и ГОСТ 7.1–2003. Материалы статьи могут быть использованы в качестве методических рекомендаций для авторов учебных пособий.

Ключевые слова: учебное пособие, академическое письмо, качество образования, методическое обеспечение, научный стиль, стандарты ГОСТ.

Annotation: *This article examines the role and significance of учебных пособий (study guides) in the modern educational process and scientifically substantiates the importance of adhering to academic writing principles in their development. A study guide is characterized as a key methodological resource that supports students' independent learning, analytical thinking, and practical application of theoretical knowledge. The paper analyzes core principles of academic writing—clarity, logical coherence, consistency, objectivity, and proper source citation—in relation to the process of creating educational publications. In addition, the article provides a brief overview of quality assessment criteria for study guides, the requirements of the Ministry of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan, and the standards GOST 7.32–2017 and GOST 7.1–2003. The findings of the study offer methodological recommendations for authors involved in the preparation of educational materials.*

Keywords: study guide, academic writing, quality of education, methodological support, academic style, GOST standards.

KIRISH

Zamonaviy ta'lim tizimida o'quv qo'llanmalar o'quv jarayonining ajralmas tarkibiy qismi bo'lib, ular o'quv dasturlarida belgilangan nazariy va amaliy bilimlarni samarali o'zlashtirishga xizmat qiladi. O'quv qo'llanma fan mazmunini tizimli, izchil va didaktik asosda yoritish orqali ta'lim jarayonining uzluksizligini ta'minlaydi hamda talabaning mustaqil bilim olish faoliyatini qo'llab-quvvatlaydi¹.

O'quv qo'llanmalar talaba va o'quvchilar uchun o'rganilayotgan fan bo'yicha asosiy tushunchalar, nazariy qarashlar, ilmiy yondashuvlar va amaliy topshiriqlarni muayyan mantiqiy ketma-ketlikda taqdim etuvchi muhim manba hisoblanadi. Ular o'quv materialining murakkab jihatlarini soddalashtirib, bilimlarni ongli va puxta o'zlashtirishga yordam beradi².

Ta'lim jarayonida o'quv qo'llanmalardan foydalanish o'qituvchi faoliyatining samaradorligini oshiradi, o'quv materialini oqilona rejalashtirish va taqsimlash imkonini yaratadi hamda talabalarning individual o'zlashtirish sur'atlarini inobatga olishga xizmat



qiladi. Shu bois o'quv qo'llanma ta'lim jarayonining metodik, ilmiy va tashkiliy asosini mustahkamlovchi muhim pedagogik vosita sifatida e'tirof etiladi³.

O'quv qo'llanmalarining ahamiyati, eng avvalo, ta'lim sifati va samaradorligiga bevosita ta'sir ko'rsatishida namoyon bo'ladi. Ular talabalarda mustaqil fikrlash, tahlil qilish, umumlashtirish, xulosa chiqarish hamda nazariy bilimlarni amaliyotda qo'llash ko'nikmalarini shakllantiradi. Shuningdek, o'quv qo'llanmalar fanlarning o'zaro integratsiyasini rivojlantirish, o'quv dasturlarini yagona metodik asosda amalga oshirish va ta'lim mazmunini standartlashtirishga xizmat qiladi⁴.

Akademik yozuv – bu ilmiy fikrni aniq, mantiqiy va tizimli tarzda ifodalash san'atidir. O'quv qo'llanma yaratish jarayoni ana shu akademik yozuv tamoyillariga asoslanadi, chunki har qanday o'quv nashrida ilmiy aniqlik, mantiqiy izchillik, tildagi me'yoriylik va uslubiy uyg'unlik talab etiladi.

Zamonaviy oliy ta'limda o'qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki ilmiy metodika ishlab chiquvchi sifatida ham faoliyat yuritadi. Shu sababli, o'quv qo'llanma tayyorlash akademik yozuv ko'nikmalariga tayanadi: mavzuni ilmiy asoslash, manbalarni tahlil qilish, xulosalarni mantiqan bog'lash, iqtibos va havolalardan to'g'ri foydalanish muhim hisoblanadi.

Akademik yozuv tizimi o'quv qo'llanma mazmunining sifatini oshiradi, uning ilmiylik darajasini belgilaydi va nashrning o'qitish jarayonida samarali qo'llanishiga sharoit yaratadi. Shu jihatdan qaraganda, har bir o'qituvchi yoki muallif uchun akademik yozuv madaniyatini egallash — o'quv adabiyotlarini tayyorlashda muhim professional zaruratdir.

O'quv qo'llanma sifatini belgilovchi mezonlar va milliy standartlarga qisqacha sharh (GOST, O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi talablari):

O'quv qo'llanma sifatini aniqlashda bir qator metodik, texnik va ilmiy mezonlar qo'llaniladi. Bular orasida eng muhimlari: mazmunning o'quv dasturiga mosligi, ilmiy asoslanganlik, tildagi aniqlik, uslubdagi izchillik, grafik va vizual materiallarning to'g'riligidir.

Milliy darajada o'quv adabiyotlarini tayyorlash va nashrga tavsiya etish jarayoni O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi tomonidan belgilangan "O'quv, o'quv-uslubiy va ilmiy nashrlarni tasdiqlash tartibi"ga muvofiq amalga oshiriladi. Mazkur tartibda qo'llanmalarining tuzilishi, mualliflik tarkibi, ekspertizadan o'tkazish, bibliografik rasmiylashtirish, hamda elektron shaklda taqdim etish kabi bosqichlar aniq ko'rsatib o'tilgan.

Shuningdek, xalqaro tajribalarga tayangan holda GOST 7.32–2017 va GOST7.

I. 2003 standartlari o'quv nashrlarining bibliografik tavsifi, havolalar tizimi, grafik elementlar, jadval va rasm nomlarini tartibga soladi. Bu standartlarga amal qilish o'quv qo'llanmaning ilmiy ishonchliligini ta'minlaydi, nashrni xalqaro talablarga yaqinlashtiradi hamda o'qitish jarayonida uni qulay foydalanish uchun moslashtiradi.



Mazkur maqolaning asosiy maqsadi va tadqiqot vazifalari — akademik yozuv tamoyillari asosida o'quv qo'llanmalarni yaratishning nazariy va amaliy asoslarini yoritish, ularning ta'lim jarayonidagi o'rnini aniqlash hamda sifatni belgilovchi me'yoriy talablarni tahlil qilishdan iboratdir.

Maqsadga erishish uchun quyidagi tadqiqot vazifalari belgilandi:

1. O'quv qo'llanmalarining ta'lim jarayonidagi o'rne va funksiyalarini ilmiy jihatdan asoslab berish;
2. Akademik yozuv tizimining o'quv qo'llanma yaratilishidagi rolini aniqlash;
3. O'quv qo'llanma sifatini belgilovchi mezonlar va milliy hamda xalqaro standartlarni tahlil qilish;
4. O'quv qo'llanma yaratishda mualliflar uchun metodik tavsiyalar ishlab chiqish.

II. O'quv qo'llanmalar zamonaviy ta'lim jarayonining ajralmas tarkibiy qismi bo'lib, ular talabalarning bilim, ko'nikma va malakalarini shakllantirishda muhim o'rin tutadi. Qo'llanma o'quv jarayonining ilmiy, metodik va amaliy jihatlarini uyg'unlashtiruvchi manba sifatida ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Akademik yozuv tizimi o'quv qo'llanmalarining yaratilish jarayonida markaziy ahamiyat kasb etadi. Chunki har qanday o'quv nashri aniqlik, mantiqiylik, obyektivlik, uslubiy izchillik va ilmiylik tamoyillariga tayanadi. Shu bois o'quv qo'llanma tayyorlovchi muallif akademik yozuv madaniyatini egallagan bo'lishi zarur.

Mazkur maqolaning maqsadi — o'quv qo'llanmalarining ta'lim jarayonidagi o'rne va ahamiyatini tahlil qilish, ularni yaratish jarayonida akademik yozuv me'yorlariga amal qilishning ahamiyatini ko'rsatish hamda milliy standartlar asosida sifat talablarini yoritishdan iboratdir.

Tadqiqotning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

1. O'quv qo'llanmalarining ta'lim jarayonidagi funksiyalarini aniqlash;
2. Akademik yozuv tizimining o'quv qo'llanma yaratishdagi roli va o'rne;
3. O'quv qo'llanma sifatini belgilovchi mezonlarni hamda milliy va xalqaro standartlarni tahlil qilish;
4. Mualliflar uchun metodik tavsiyalar ishlab chiqish.

III. O'quv qo'llanmalarining ta'lim jarayonidagi o'rne va ahamiyati shundan iboratki, ta'lim tizimida o'quv qo'llanma — darslik va metodik ko'rsatmalardan keyingi asosiy o'quv manbaidir. U o'quv dasturlarining nazariy mazmunini yoritish bilan birga, talabaning mustaqil o'qish, tahlil qilish va bilimni amaliyotda qo'llash ko'nikmalarini rivojlantiradi.

O'quv qo'llanma talaba uchun yo'riqnoma vazifasini bajaradi: u o'rganilayotgan fan bo'yicha zarur atamalar, ta'riflar, tahlil usullari, nazorat savollari va mashqlarni o'z ichiga oladi. Shu bois o'quv qo'llanmalar o'qituvchi mehnatini yengillashtiradi, o'quv jarayonida yagona metodik yondashuvni ta'minlaydi hamda fanlararo bog'liqlikni mustahkamlaydi.



O'quv qo'llanma samaradorligi, avvalo, uning ilmiy asoslanganligi, didaktik tuzilishi va akademik yozuv me'yorlariga mosligi bilan belgilanadi. Ular ta'lim sifatining oshishiga, talabalarning bilim olishdagi mustaqilligini rivojlantirishga bevosita xizmat qiladi.

I. Akademik yozuv tizimida o'quv qo'llanma yaratish zarurati

Akademik yozuv tizimi — bu ilmiy fikrni aniq, mantiqiy va asosli tarzda ifodalash jarayonidir. O'quv qo'llanma tayyorlashda bu tizim asosiy vosita bo'lib xizmat qiladi. Chunki qo'llanma matni nafaqat o'qitish, balki ilmiy asoslash vazifasini ham bajaradi.

Akademik yozuv talablariga ko'ra, o'quv qo'llanma matni quyidagi xususiyatlarga ega bo'lishi kerak:

- Aniqlik — har bir fikr aniq, qisqa va tushunarli ifodalangan bo'lishi;
- Izchillik — mavzu qismlari o'zaro mantiqan bog'langan bo'lishi;
- Obyektivlik — muallif subyektiv fikrni emas, ilmiy asoslangan dalillarni keltirishi;
- Uslubiy bir xillik — terminlar va grammatik vositalar izchil qo'llanilishi;
- Manba ko'rsatish madaniyati — iqtibos va havolalar to'g'ri rasmiylashtirilgan bo'lishi.

Akademik yozuv me'yorlariga rioya qilish o'quv qo'llanmaning ishonchliligini, ilmiy darajasini hamda ta'lim jarayonidagi amaliy qiymatini oshiradi.

II. O'quv qo'llanma sifatini belgilovchi mezonlar va milliy standartlar

O'quv qo'llanmaning sifatini belgilovchi asosiy mezonlar quyidagilardan iborat:

- Mazmuniy mezonlar: mavzularning o'quv dasturiga muvofiqligi, ilmiy aniqlik, amaliy yo'nalganlik;
- Metodik mezonlar: o'quv materialining tartibli tuzilishi, nazorat savollari, mashqlar, testlar mavjudligi;
- Til va uslub mezonlari: ilmiy-texnik terminlar izchilligi, tilning soddaligi, orfografik va grammatik to'g'rilik;
- Texnik mezonlar: sahifa dizayni, jadval, diagramma, rasm va jadvallarning sifatli joylashuvi, GOST talablari asosida rasmiylashtirish.

Milliy miqyosda o'quv nashrlarini yaratish va ekspertizadan o'tkazish jarayoni O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi tomonidan tasdiqlangan "O'quv, o'quv-uslubiy, ilmiy va ilmiy-ommabop nashrlarni baholash mezonlari"ga muvofiq amalga oshiriladi.

Shuningdek, GOST 7.32–2017 va GOST 7.1–2003 standartlari o'quv nashrlarining bibliografik tavsifi, havolalar tizimi, raqamli ko'rsatkichlar, rasm va jadval nomlarini rasmiylashtirish qoidalarini belgilaydi. Bu me'yorlarga rioya qilish o'quv qo'llanmaning ilmiy ishonchliligini ta'minlaydi va uni xalqaro standartlarga yaqinlashtiradi.

III. O'quv qo'llanma tuzilishiga qo'yiladigan talablar

Odatda o'quv qo'llanma quyidagi tarkibiy qismlardan iborat bo'ladi:



1. Sarlavha varag'i — muallif(lar), ta'lim yo'nalishi, bosqich, universitet nomi, nashr joyi va yili;

2. Annotatsiya va kalit so'zlar — qisqacha mazmun va tadqiqot yo'nalishi;

3. Mundarija — bob va bo'limlarning aniq ko'rsatilishi;

4. Kirish qismi — mavzuning dolzarbligi, maqsadi, tadqiqot usullari;

5. Asosiy boblar — nazariy, amaliy va tahliliy qism;

6. Xulosa va tavsiyalar — umumiy natijalar va takliflar;

7. Foydalanilgan adabiyotlar — mahalliy va xorijiy manbalar, GOST yoki APA talablari asosida;

8. Ilovalar — jadval, test, sxema, rasm, topshiriqlar va qo'shimcha materiallar.

O'quv qo'llanma tayyorlash — bu ilmiy va metodik jarayon bo'lib, u akademik yozuv madaniyatiga tayanadi. Qo'llanma sifatini oshirishda ilmiy aniqlik, uslubiy izchillik, texnik me'yorlarga rioya qilish, hamda milliy va xalqaro standartlarga asoslanish muhim ahamiyat kasb etadi.

Ta'lim jarayonida yuqori sifatli o'quv qo'llanmalarning mavjudligi o'quv dasturlarini samarali amalga oshirishga, talabalarning mustaqil o'qish va tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu sababli, har bir muallif o'quv qo'llanma yaratishda akademik yozuv me'yorlariga qat'iy amal qilishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Yo'ldoshev J., Usmonov S. Pedagogik texnologiyalar asoslari. — Toshkent: O'qituvchi, 2018.

2. Karimova S.N. Akademik yozuv asoslari. — Toshkent, 2021.

3. Ziyamuxamedova Sh. Oliy ta'limda o'quv-uslubiy ta'minot. — Toshkent: TDYU, 2020.

4. Bailey S. Academic Writing: A Handbook for International Students. — London: Routledge, 2018.

5. O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi. O'quv va o'quv-uslubiy nashrlarni ekspertizadan o'tkazish tartibi. — Toshkent, 2022.

6. GOST 7.32–2017. Ilmiy-hisobot hujjatlari. Tuzilishi va rasmiylashtirish qoidalari. — Moskva, 2017.

7. Matyazova N.S. "Akademik yozuv" — Nashriyot: Sadriddin Salim Buxoriy Durdona. 2022 y, (Buxoro) (104 sahifa).

8. Swales J., Feak C. Academic Writing for Graduate Students. — Michigan University Press, 2012.

9. Day R.A., Gastel B. How to Write and Publish a Scientific Paper. — Cambridge University Press, 2016.